

Henneberger Mundart : Sprichwörter und Volkssprüche.

Autor(en): **Spiess**

Objekttyp: **Article**

Zeitschrift: **Die deutschen Mundarten : Monatschrift für Dichtung, Forschung und Kritik**

Band (Jahr): **2 (1855)**

PDF erstellt am: **05.08.2024**

Persistenter Link: <https://doi.org/10.5169/seals-177552>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Inhalten der Zeitschriften. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern.

Die auf der Plattform e-periodica veröffentlichten Dokumente stehen für nicht-kommerzielle Zwecke in Lehre und Forschung sowie für die private Nutzung frei zur Verfügung. Einzelne Dateien oder Ausdrucke aus diesem Angebot können zusammen mit diesen Nutzungsbedingungen und den korrekten Herkunftsbezeichnungen weitergegeben werden.

Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Die systematische Speicherung von Teilen des elektronischen Angebots auf anderen Servern bedarf ebenfalls des schriftlichen Einverständnisses der Rechteinhaber.

Haftungsausschluss

Alle Angaben erfolgen ohne Gewähr für Vollständigkeit oder Richtigkeit. Es wird keine Haftung übernommen für Schäden durch die Verwendung von Informationen aus diesem Online-Angebot oder durch das Fehlen von Informationen. Dies gilt auch für Inhalte Dritter, die über dieses Angebot zugänglich sind.

Der lüderliche. 1) ochsen, s. 49 nr. II.

- 3) *frucht*, f., getreide; daher: *summerfrucht*, *wenterfrucht*. — *schaë* s. oben zu 3, 26. — *gewoësse*, was *gewasse*, gewachsen; s. 49.
- 4) *üene* (auch in Exdorf und Jüchs.), *üne* (Neubr. und Ritschenhausen), präp. m. acc., ohne, mhd. *âne*, ahd. *āno*, *āna*, goth. *iñuh*, griech. *ἄνευ*.
- 5) *bröt*, Jüchs. *brät*, Neubr. *brüt*, n., brod.
- 8) *nôchderzeit*, *nôchzerzeit*, adv., noch zu dieser zeit, d. i. *biß* jetzt.
- 9) *bin ich*, vergl. s. 75, 7.
- 10) *douße*, draußen; vergl. s. 75, 4. — zu *fælt*, feld, vergl. s. 48 und 50, 3.
- 11) das verb. *sein* wird conjugiert: präs. ind. *bi* (*bin* s. 75, 7), *bist*, *is*, *es* (s. 76, 3, 1), plur. *sënn*, *süt*, *sënn* (s. 46); conj. *wéär*, *wéärst*, *wéär* (Bibra *wéar*, *wéarst*, *wéar* und enclit. *wér*, *wérst*, *wér*; vergl. s. 72, 2, 17), pl. *wérn*, *wért*, *wérn*; part. *gewást*; infinitiv. *gesei*, *sei*, *sén* (s. 79, 12). neben *bi* auch enclit. *bi* und *is* neben *is*, s. oben zu 4, 6.
- 12) *nar*, nur; vergl. oben zu 2, 9.
- 14) *hab*, *há*, habe; s. 75, 7.
- 16) *süst*, *süsta*, *süste*, sonst; s. jahrg. I, 282, 3 und II, 77, 26. 277, 18. sollte, da auch Reineke 2821. 5878 *sus* noch steht, dieses wort zu den adverbialbildungen auf *t* (vergl. oben zu 4, 11) gehören? dazu *ömsüest*, umsonst, mhd. *umbes* *sus*, *umbes* *sust*.
Neubrunn bei Meiningen, am 19. julius 1855.

G. Fr. Stertzing.

Henneberger Mundart.

(Obermassfeld an der Werra, 1 Stunde von Meiningen.)

I. Sprichwörter und Volkssprüche.

a. gereimte.

1. Neuə bäsə kərə wəl, Wërfə allə éckə vël.	5. ñ gəschèntə gaul Guckt mə' net ins maul.
2. Lichtmèss Mößə di hërrn bè tæ' èß: Di réchə, bann sə wonn, Di armə, bann sə èppəs honn.	6. Mül warm, backôfə warm Macht d'n réchə bauər arm.
3. Lichtmèss Muß mə' di grùß wurst èß.	7. ə fràg Es kè klàg.
4. In pfaffjärməl On schülmèstersdärməl Ko mə' net gənunk 'nei gəstèck.	8. ə güt krömm Gèt niss öm.
	9. əs éś kə höchzichlə zə klə', əś kömmt ə annerəs widdər off di bæ'.

10. Dərhèm, dərhèm és doch dərhèm. 11. Bann di weibər wä'schə on backə, Honnse d'n teufəl hennər dännacke. 12. Bèßər gəleiərt. Als gər gefeiərt. 13. Klœ'lə Hòt méə' als Prœ'lə. 14. 'Spei-kennər Sénn gədeih-kénnər. 15. əs és kīs Dò blei't dər bauər bār hæ is. 16. Du blei'st in denər môdə Bi Hans in senər zôdə. 17. ə æ Git' ə grûß gəschræ. 18. Frei' übər'n mīst, Wèst də, bòs də krīgst. 19. Porzəli, Bann's nò fällt, es hī. 20. Dən èrstə april Schéckt mē' di narrn hī, bu mē' hī will. 21. Bòs dər mārzt nèt will, Dòs nimmt dər àpril. 22. Bann ə schmīd verdörbt, Soll mē'n schloə, dàß ə ştörbt.	23. Bi di leut, Sò dəs gəzeuk. 24. Wúrşt on wèck Es ə gút gələck. 25. Bi mē' sich ştèllt, So wèrd mē' gəkrèllt. 26. Neu Muß mē' bleu. 27. Lédiglâbə, édèllâbə. 28. Liebər 'n darm im leib zərşprèngt, Als d'n wiərt 'n hèllər gəschènk't. 29. Sètzt dich of di ôfəbânk, Dà wèrd d'r âch di zeit nèt lânk. 30. ə rôtəs hæər on ə êrlə hèck', Di wassə sellə of 'n gutə flèck. 31. Bār baut, krīgt spēə, Bār kè gèld hāt, muß léə. 32. Bār arbət, daß ə' verdörbt, Dan muß mē' schlôə, daß ə' (hə) verdörbt (ştörbt). 34. Mórnt és mart: Bār kè gèld hāt, dār muß wart. 35. Bār nèt kömmt zu rachtər zeit, Dār muß nâm, bäs übrig blei't. 36. əs baut kè ştürich of ə schustərş- haus, D'r garbər kömmt on hòlt 'n 'raus.

b. ungeréimte.

37. Bei dər nàcht potzə sich di hèrtəweibər.
38. 'Stellə waßər sénn tief.
39. Bu ə brauhaus stèt, dò stèt kè bākhaus.
40. Bu's vèrschimmèlt brūd git, dò git's â vèrschimmèltə tälər.

41. ə blénn· taubə fénd â manchmòel ə èrbəs.
42. Bâr in dər kèrchə ştürbt, wèrd ömsùst bəgràbə.
43. Diə laus, di in dən grénd krieht, és schlémmər, ès die, di drén gə-
héckt is.
44. Bann mə' (bammə') in dən dræk ştürft, so ştäntk ə' arşft racht.
45. ə blüdər hond wèrd sellə fètt.
46. Sèlbər èssə macht fètt.
47. Bammə' für 'n tälər kuchə bäckt, èrspàrt mə' für 'n batzə brüd.
48. Bann di kú 'naus és, macht mə' d'n ştäl zü.
49. D's waßər hôt kè balkə.
50. 'Er és so ştòlz, dòß è' kèn bätəlmô ôguckt on bann ə' neu kützə ofhòt.
51. əs tut kè wàil dènk 'n annərə èppəs.
52. Di möllər sénn dî', és dār nèt, és ə annərər.
53. Of èn bæ' gèt mə' nîet.
54. Sètz dich hi, bu di kaisərə sàß, bi sə ə braut wàer.
55. ə grôbər gäst kömmt ûgelàdə.
56. æ (è) schwolbə macht noch kèn sommər,
On æ (è) schnèægâns noch kèn wèntər.
57. Dər şpòerər will 'n wèrthûer hâ.
58. Für d's feuər bədankt mə' sich nèt, àber für dimûh.
59. Dàs pfàrd, dàs d'n hòbər verdiənt, krîgt 'n nèt (nîet).
60. Zeit gəwonn, vil gəwonn.
61. Kommə sə, so kommə sə.
62. Bòs Gott zusommə gəfügt hât, dàs brocht d'r schreinər nèt zə leimə.
63. Mə' muß d'n gèld nâr sè narr sei.
64. əs is allènnə gut brüd èßə.
65. Bammə alle wæ' (wè) wöst, ging mə nèt èrr.
66. Bar gût schmiert, fært gût.
67. Dər nönt wäß nîet, bu d'n zâhnt dər schû dröckt.
68. Mit doppèltər rûtə ştràft mə' nèt (nîet).
69. Bann mə' di kènnər zu mart schéckt, lûsə di krâmər gèld.
70. Kènnər on nàrr'n şprèchə di wàrət.
71. Bann mə' vom fuchs réd, ştèckt ə' in dər nächstə hèckə.
72. Bu vil hi gèt, gèt â wink hi.
73. əs és in dər gârştə gəschéə, əs tut d'n hòbər niss.
74. Dər schènkər és gəştòrbə, dər geizhâls lâbt noch.
75. Bann dər kòpf rò' és, hât dər də'sch feiəràbət.
76. Bann onsər harrgott 'n nàrr'n hâ will, so macht ə' sich ən schneidər.

77. Mædlə sénn kè ləgərobst.
78. Bann dər tîsch wäckelt, és di frå harr im haus.
79. Von Gottəs würt is gər vil zə rēdə.
80. əs racht in jedər köchə.
81. D's haus vərliert niss.
82. Dər hās' és garn, bu ə' gəhèckt és.
83. Gəschwindigkèt és kè hexərei.
84. Dər tūd will ə ʔrsach' hā.
85. Sibə ês ə galgəzāl.
86. Wèttmachə és kè sönn.
87. **È** êr és dər annər wårt.
88. Di schünst' potzt d's licht.
89. Hè trètt sè brūd mit füßə.
90. Dàs pāpier és gəduldig, mə' kô d'rauf gəschreib bās mə' will.
91. ə jedər fuchs vər wāert sèn bāl'g.
92. Dər ũngəduldigə schaff gèn vil in ştal, dər gəduldigə ʔbər noch mēə.
93. Dəs brūd ich èß, dəs lied ich sèng.
94. Sibə Méch'l gabə èrst èn Stoff'l.
95. 's is bèßər ə laus im kraut ès gər kè fèsch.
96. Bann mə' şprécht: „adjé, kaffée, schossée“, dà hāt mə' kè gūt zeit.
97. Bann mə' hāsə hā will, sə muß mə' hondsfètt 'nô hènck.
98. **È** narr macht zāh narr'n.
99. Bann mə' tut, bi all di leut, sə narrt mə' niət.
100. Di frå on di katz gəhör'n ins haus.
101. Bār sich of di ofəbānk setzt, will ə rānwèchə hā.
102. əs is gūt, daß dər gæß ir schwanz nèt so lank is, əs dər kû irər.
103. Bār sich beim freio bətrigt, dār muß héppələsméləch trènk.
104. əs gəfällt niədəm sè kappə.
105. Bann's kénd gəhōbə is, will jedər gəvātər ştéə.
106. Kénnerwèllə is drécks wårt.
107. Bār zu grūßə garbə macht, dar bénd't sich réch on drécht sich arm.
108. D's schünst vom gèld és, daß mə' nèt wèß bām's és.
109. Dər fönəft kártəspīlər gəhūrət önnərn tisch.
110. Bār di āgə nèt auftut, muß d'n beutel auftū.
111. Tüchtig gədöngt és halbər harrgott.
112. D'n möllər sè grénzštə és sè èll'n bœ.
113. Hüsç és nèt hüsç, bās èn gəfällt is hüsç.
114. D'n (D'm) hond muß mə' di bə' laß on d'n bauər di kèrməs.

115. Kèrməsəlieb on hochzigəlieb dauərn nar drei tœ'.
 116. Fūr vərlorne scholl nimmt mə' hōbəršprœ'.
 117. ə gūt kù sücht mə' in ştāl.
 118. Nàhdâm wōər, nàhdâm gēld.
 119. Mə' lobt d'n wēß nar èmàəl.
 120. Vil faulə weibər machə 'n réchə mô.
 121. Lèck mich in â.... és â ə lied.
 122. D's grommət muß mə' of d'n rēchə dōrr mach.
 123. 'Stéllə waßər sénn tief.
 124. Frisch gəwàgt és hâlb gəwonn.
 125. Vərsèhn és âch vərşpilt.
 126. Dər branntəwei és d'n allənə èr géəştéckə, on di jòngə hällə sich drô ô.
 127. ən būsə hond muß mə' ə ştöck brūd méə gâ.
 128. Bâr gonst hât krigt hêfə.
 129. Im harbəst on in frūling ransə di feuər.
 130. Bâr zəlétzt lacht, lacht am béstə.
 131. Allər gûtə déngə sénn drei.
 132. Nût brècht eisə.
 133. Di sau kèft mə' nét im sàck.
 134. Bâr lang freit, krigt zəlétzt noch 'n gigàk.
 135. Of 'n frōdigə tûd kōmmt ə lédigər.
 136. Bann's zutrèfft, fàlt's nét.
 137. Zu gəschéəne dèngə muß mə' d's béstə rēd.
 138. Bû alləs gənunk és, do hēßt mə' mit flàəs ei on mit wàrk brōnnt mə' ô.
 139. Bann dər bātəlmô niss hà soll, verliərt 'r d's brūd in sàck.
 140. Bann di maus sàtt`és, schmèckt d's mál bittər.
 141. Bâr d's glöck hât, fūrt di braut hèm.
 142. Bann mə' sich kèn şpàs macht, so hât mə' kèn.
 143. Faule nâterə machə lange fàdə.
 144. Kälbər Raff on kènnər hân dōrfə kèn augəblick lēr ştêə.
 145. D's gəbrânt kénd fōrt sich vorm feuər.
 146. Gəscheidə hūnnər lége îrə eiər âch manchmàəl in di brōnneß'l.
 147. Bu kè klœər és, dà és â kè richtər.
 148. ə hâlb haus, ə hâlb höll.
 149. Gədânkə sénn zollfrei.
 150. Bàs nàch kōmmt, fréßt d'r hond.

151. D's halb brüd hängt àn d'n bāmø.
 152. Machst d's gût, so hâst d's gût.
 153. Crédit és bèþær ès bàr gèld.
 154. D'r marz schét èn d's bæ' rà.
 155. Èrst brüd, d'rnàch dreiackørs.
 156. ə schwarzær möllær on ə wéþær schmíd tōge nit vil.
 157. Mit grúþə harrn és nét gût kèrschə èþə.

(Fortsetzung folgt.)

Meiningen.

Spiess.

Sprachliche Erläuterungen

vom Herausgeber.

- 2) *Tæ'*, Tag; Abfall des auslautenden *g*; s. Schm. §. 477 ff. — *bann*, wann; vgl. S. 74, 1. wie unten, Nr. 15. 16. 18 ff. 31 ff. — *sə wonn*, sie wollen; vergl. S. 75, 22 und 171, 61. — *èppəs*, etwas; Zeitschr. I, 286, 13. — *sə honn*, sie haben.
- 3) *mə'*, d. i. *mær* = man; Zeitschr. I, 131, 8 und 289, 16.
- 4) *gənunk*, genug; s. oben, S. 402. — *'nei*, hinein, wie *'rei*, herein, und *ei*, ein etc.; vergl. oben, S. 189, 1. — *gəstèck*, stecken; Infinitiv mit *ge* —, s. S. 76, 3, 4 und 190, 9. — *net*, nicht: s. S. 189, 2 und 75, 14.
- 8) *Krömm*, Krümme, Krümmung (des Weges), Umweg. — *niss*, nichts; s. S. 399, 3.
- 9) *ès, is* (s. unten 15), ist; s. S. 76, 3, 1. — *höchzichlə*, Diminutiv von *Hochzich*, Hochzeit. — *klæ'*, klein; *Bæ'*, Beine; s. zu Z. 4. und oben, S. 330. — *off di Bæ' kommə*, zu Stande kommen. Bei jeder Hochzeit, sei sie auch noch so klein, gibt es auch eine Freierei oder neue Liebschaft.
- 10) *dərhəm*, daheim, mhd. *dār heime*; Zeitschr. I, 124.
- 13) Einer, der immer klagt, hat mehr als ein Prahler. *Klæ'lə* und *Præ'lə* sind hier als Eigennamen behandelt.
- 14) Von säugenden Kindern: Speikinder — Gedeihkinder. — Zu *kənnər* vergl. S. 46. — Zu *senn*, sind, S. 50 und 76, 5.
- 15) Wenn der Bauer über schlechten Boden klagt, ohne ihn zu verbessern etc. — *His*, m., grobkörniger Sand, hier vom sandigen, unfruchtbaren Ackerfeld, das verbessert werden muss. — *bleit*, wie Nr. 35, bleibt, *bleist*, bleibst (Nr. 16); über den Ausfall des *b* s. S. 190, 4 und 76, 2, 13. — *bär*, wer; S. 74, 1, 1.
- 16) *bi*, wie; S. 74, 1, 1. — *Zödə*, Zote, Zotte, hier: der herabhängende, liederliche Anzug, Lumpen.
- 17) *æ*, Ei; s. oben, S. 330. — *gūt*, gibt, wie *bleit*, bleibt; s. zu Nr. 15.
- 18) Eine Mahnung, nicht über seinen Stand hinaus zu heirathen (*freien*; s. S. 42, 18). — *wèst de*, weisst du. — *bös*, was; S. 74, 1, 1.
- 19) *Porzəli*, Porzellan; hier im Wortspiel mit *burzeln*, *borzeln*, sich überschlagen, fallen. — *nö*, hinab, wie *rö*, herab und *ö*, ab; vergl. S. 190, 4. — *hi*, hin; vergl. oben, S. 24, 13; auch 189, 1.
- 20) Vom Aprilschicken. *bu mə hi will*, wohin man will.